

УДК 37.017: 930.85(477)

DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.2.2025.09>**Ольга Волос,**

ORCID iD 0000-0002-6400-7645

кандидат історичних наук, доцент

кафедри філософії освіти, теорії й

методики суспільствознавчих предметів

Миколаївський обласний інститут

післядипломної педагогічної освіти

вул. Адміральська, 4-а, 54001, м. Миколаїв, Україна

olha.volos@moippo.mk.ua

ТВОРЧА СПІВПРАЦЯ АМВРОСІЯ ЖДАХИ З ВИДАТНИМИ ДІЯЧАМИ УКРАЇНИ

У науково-публіцистичній статті, спираючись на широкий спектр джерел, авторка дослідила творчу діяльність видатного діяча степового краю Амвросія Андрійовича Ждахи (1855–1927), пов'язану з українським культурним відродженням у регіоні наприкінці XIX – на початку XX століття.

Уперше було підкреслено значення творчої співпраці Амвросія Андрійовича Ждахи з видатними діячами науки та культури України, головною метою якої стало поширення і збереження української ідентичності за допомогою образотворчого мистецтва.

Докладно проаналізовано його творчу діяльність як художника-ілюстратора та активного популяризатора української історії та культури у співпраці з видатними вітчизняними діячами. Така взаємодія сприяла розвитку суспільно-культурних процесів у степовому регіоні.

Виокремлено творчі зв'язки Амвросія Ждахи з провідними представниками культурної еліти південного краю.

Ключові слова: Амвросій Ждаха; ілюстрації; історико-етнографічна тематика; культурна еліта; мистецька діяльність; образотворче мистецтво; творча співпраця.

© Волос О. В., 2025

Вступні зауваги. Амвросій Андрійович Ждаха нині посідає гідне місце в українському мистецькому пантеоні, а його творчість символізує національне відродження та прагнення зберегти українські традиції. Його роботи слугують натхненням для сучасних митців, підтримують живий зв'язок із минулим і нагадують про важливість збереження та промоції національної культури в непрості часи.

Рік 2025 ювілейний, адже в грудні виповнюється 170 років від дня народження Амвросія Ждахи – визначного українського художника. Він підтримував дружні та творчі стосунки з такими видатни-

ми особистостями, як П. І. Ніщинський, М. М. Аркас, Є. Х. Чикаленко, В. Г. Боровик, М. Ф. Комаров, Є. І. Фесенко, та багатьма іншими знаковими діячами степового краю.

Значний вплив на його життя мала тривала й плідна співпраця з видатними акторами українського театру, серед яких Іван Карпенко-Карий та Марко Кропивницький. З ними Амвросій Андрійович познайомився ще замолоду в Єлисаветграді, коли відвідував їхні театральні вистави, а інколи навіть брав участь у них. Саме ці контакти остаточно спонукали його обрати живопис своєю життєвою справою.

Знайомство та багаторічна дружба з композитором Миколою Лисенком відкрили для нього нові горизонти творчості. Завдяки цьому творчому взаємозв'язку Амвросій Ждаха почав працювати над серією ілюстрацій до українських народних пісень. Ця діяльність потребувала від нього глибоких знань з історії, культури та фольклору українського народу, а також уважного занурення у зміст кожної пісні.

Актуальність дослідження. У нинішньому контексті широкомасштабної російської агресії проти України надзвичайно важливо зрозуміти потенційний ступінь втрати української ідентичності як в людських, так і в територіальних аспектах, відновлення якої в майбутньому потребуватиме чималих зусиль. Свого часу Амвросій Андрійович Ждаха доклав значних зусиль, щоб увічнити національну пам'ять і дух українського народу у своїй творчості. Він створив унікальні ілюстрації в історико-етнографічному стилі, які чудово доповнювали відомі художні твори, наукові дослідження та народні пісні. Його твори й досі є чудовим ілюстративним матеріалом, який із задоволенням використовують сучасні видавці. На зламі XIX–XX століть художник розробив інноваційні підходи до оформлення книжок та дизайну обкладинок для періодичних видань, запропонувавши залучати українські орнаменти й унікальні шрифтові рішення. На думку І. І. Козирода, мистецтвознавця й дослідника творчості митця: «Все своє життя і свій самотній хист А. А. Ждаха віддав підвищенню культури оформлення книги для широкого читача. Творча спадщина художника – вагомий внесок до національного образотворчого мистецтва України» (Козирод І. І., 2015). Нині особливо важливо повністю оприлюднити й зберегти творчий спадок митця, чия діяльність була тісно пов'язана з українською культурою та назавжди зафіксувала в образотворчому мистецтві унікальні традиції й дух українського народу півторастолітньої давнини.

Художня спадщина Амвросія Андрійовича Ждахи, яка безперечно має про-

гресивне значення, заслуговує на одне з провідних місць в історії українського мистецтва. Цей видатний митець є однією з визначних постатей, які присвятили своє життя служінню українській культурі.

Мета і завдання статті. Метою є проведення науково-історичного аналізу, що сприяє розкриттю аспектів творчої співпраці та дружніх взаємин А. А. Ждахи з видатними українськими діячами минулого. Особливу увагу зосереджено на вивченні маловідомих фактів його плідного спілкування з визначними представниками південного регіону. Дослідження спрямовано на висвітлення його наполегливих зусиль у популяризації української історії та фольклору через засоби образотворчого мистецтва, а також на визначення впливу цих творчих контактів на формування українського змістового ядра його художнього таланту.

Для досягнення мети передбачено виконання таких **завдань**: проаналізувати плідну співпрацю видатного митця з представниками культурної еліти країни; дослідити вплив художника Амвросія Андрійовича Ждахи на формування культурного середовища південної України, зокрема середовища, у якому активну участь брали відомі діячі культури південноукраїнських міст. Завдяки їхній діяльності на Півдні сформовано національні культурологічні осередки на межі XIX–XX століть.

Виклад основного матеріалу. У процесі підготовки статті проаналізовано чимало матеріалів і публікацій, присвячених художнику Амвросію Ждазі. Доречно зазначити, що на кожному історичному етапі з'являлися свої подвижники, які долучалися до відновлення пам'яті про митця та вписування його імені до енциклопедичних видань. Завдяки сприянню відомого українського поета, директора інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії, редактора журналу «Народна творчість та етнографія» Максима Тадейовича Рильського у 60-х роках минулого століття в різних виданнях з'являються наукові дослідження, присвячені художнику. По-

пуляризації творчості цього виняткового та самобутнього митця серед української аудиторії значно сприяли такі відомі особистості, як Микола Кандиба (1932), Михайло Степанович Забочень (1963, 1980), Григорій Дем'янович Зленко (1965, 2005), Іван Іванович Козирод (2006, 2015), Євген Всеволодович Шишигін (2024) та інші. Серед дослідників життя й творчості Амвросія Ждахи варто згадати очаківську краєзнавицю Галину Федорівну Крикун (2003, с. 59–61; 2009, с. 521–522), яка чимало уваги приділила відродженню історичної пам'яті про художника в місті. Перед повномасштабним російським вторгненням в Україну дослідниця підготувала ґрунтовну розвідку про художника, що зараз готують до публікації.

Настав час переосмислити та оновити оцінку багатогранного внеску Амвросія Ждахи – талановитого художника-ілюстратора, графіка, майстра мініатюри світового рівня, співавтора оформлення української книги, етнографа та колекціонера, акцентуючи на його національній і культурній важливості. Митець є джерелом натхнення для дослідників його творчої спадщини, а також для тих, хто і далі розвиває мистецькі традиції свого краю.

Біографічні дослідження про художника А. А. Ждаху містять суперечливу інформацію щодо його місця народження. Із 60-х років ХХ століття дослідники, що ретельно досліджували життя і творчість Амвросія Андрійовича Ждахи, називали різні населені пункти. Одні науковці вважають, що це було місто Ізмаїл, тоді як інші наполягають на місті Очаків. Це пов'язано з браком джерел, які могли б підтвердити одну з версій, тому це питання є актуальним і досі викликає багато обговорень. Рік народження художника 1855 припав на період Кримської війни. Саме в цей тяжкий період батьки Амвросія Ждахи ймовірно переселилися з Ізмаїла до Очакова, де й проживали деякий час після війни. Хист до малювання в Амвросія Андрійовича проявився змалечку, що, вірогідно, вплинуло на переїзд родини до Одеси, де розвивати

його талант можливостей було значно більше. За переказами членів родини, батьки художника також були талановиті люди. Батько майстерно грав на бандурі, а мати досконало виконувала українські пісні. Окрім музики і співу, вони захоплювалися живописом та народним декоративно-ужитковим мистецтвом і нерідко одягались у традиційний вишитий український одяг. Сім'я не була багатою, проте щиро захоплювалася всім українським і принагідно займалася збиранням старовинних предметів, створивши домашній музей.

Художню освіту майбутній митець здобував у школі малювання Одеського товариства красних мистецтв південноросійських художників. Навчання було безкоштовним, а заняття проводили з періодичністю від одного до трьох разів на тиждень. Пізніше брав приватні уроки у відомих на той час митців, а саме: живописця Віктора Ковальова, італійського скульптора Луїджі Іоріні, академіка історії мистецтв Никодима Кондакова. Але важливо зазначити, що в статті Миколи Кандиби, опублікованій у журналі «Металеві дні», відзначено, що художник самостійно розробив власну методику творчої роботи і далеко не кожен митець здатен був досягти такого рівня майстерності (Кандиба М., 1932, с. 86–97).

Одним із ключових моментів у житті Амвросія Ждахи стало навчання в Єлисаветградському юнкерському кавалерійському училищі, до якого він вступив у 1873 році (Босько В., 2001, с. 4). Творча українська атмосфера невеликого повітового містечка суттєво вплинула на формування його подальшого життєвого шляху, що привело до становлення Ждахи як видатного художника. Час навчання в училищі тривав недовго, адже юнак швидко усвідомив, що військова кар'єра йому не до душі. Однак саме в Єлисаветграді він здружився і знайшов товаришів на все життя серед талановитих молодих акторів, які присвятили себе розвитку українського театру. На той час у містечку вже добре відомі були любительський хор і театральний гурток, які започаткували при ремісничо-грамот-

ному училищі, навколо яких і згуртувалися майбутні корифеї українського театру М. Л. Кропивницький і брати Тобілевічі. Перша вистава аматорського колективу відбулась у 1869 році, до постановки якої активно долучився І. К. Тобілевич. На початку 70-х років XIX століття на вистави гуртка часто почали приходити вихованці юнкерського кавалерійського училища, а деколи навіть брали участь у виставах. До театрального дійства доєднався і молодий кавалерист Амвросій Ждаха. У 1875 році відомий український композитор, поет, перекладач П. І. Ніщинський (1832–1896 рр.), що проживав в Одесі, спеціально для аматорського колективу написав п'єсу «Вечорниці», до постановки якої залучили юнкерів. Знайомство А. А. Ждахи з П. І. Ніщинським згодом переросло в довготривалу дружбу та творче партнерство.

Повернувшись до м. Одеси, Амвросій Андрійович був змушений поєднувати творчу діяльність із заробітком для утримання сім'ї, що склалася в нього наприкінці 70-х років XIX століття. Він працював креслярем у залізничних майстернях міста, а згодом понад тридцять років обіймав ту ж посаду в Земському банку Херсонської губернії. Сімейні труднощі завадили йому продовжити навчання в омріяній Петербурзькій Академії мистецтв, але протягом усього творчого життя він наполегливо займався самоосвітою. Службові відрядження до містечок Одеського повіту Херсонської губернії відкривали можливості для ознайомлення з народним побутом і фольклором та слугували джерелом натхнення для втілення творчих задумів. Під час відпусток художник мандрував селами рідного степового краю та багато малював.

На основі розповідей друзів, однодумців, колег і митців, їхнього сприйняття та поглядів маємо образ художника: «Сам вигляд Ждахи імпонуючий. Досить високий, з гарним стяглим обличчям, темними живими очима, орлиним носом і високо зачесаним сивим волоссям, нагадував представника старого старшинського роду. Рухи мав живі, голос стриманий і приєм-

ний» та «Амвросій Андрійович був дуже високий, дуже стрункий, худорлявий чоловік, мабуть гарний із себе, бо казали, що в нього справжній козацький тип. У всякому разі мав козацькі вуса і голене підборіддя, був чорнявий і блідий...» (Горняткевич Дем'ян, 1957, с. 795–799).

У 80-х роках Одесу перетворено на важливий осередок українського культурного відродження. Це стало можливим завдяки діяльності товариства «Громада», засновниками якого були педагоги Лев Смолянський, Олександр Андрієвський і композитор Петро Ніщинський. Особливого значення набули гастролі першої української професійної театральної трупи, яку очолювали Марко Кропивницький і Михайло Старицький. Їхні виступи в Одесі у 1883–1885 роках стали помітною подією культурного життя міста.

Амвросій Ждаха був активним учасником українського культурного життя Одеси, долучаючись до багатьох ініціатив і заходів. У цей час відбувалося формування та розвиток творчих зв'язків між художником і багатьма видатними українськими діячами степового регіону. Його мистецьке бачення швидко здобуло визнання, особливо серед театральної громади. Молодий художник реалізував важливе замовлення від Марка Кропивницького – розробити ескізи національних костюмів для постановки п'єси за поемою Тараса Шевченка «Назар Стодоля». У 1883–1884 роках художник уперше спробував себе в театрально-декоративному жанрі. Він створив вишукані сценічні декорації та ескізи історичних костюмів і народного одягу для акторів української опери «Запорожець за Дунаєм» Семена Гулака-Артемовського, яку поставила театральна трупа під керівництвом режисера, громадського діяча та організатора Михайла Старицького. Дивоглядні декорації та вдало підібрані костюми акторів суттєво підкреслили історичну й етнографічну глибину опери, посприявши успіху української постановки після тривалих років заборон. Про її триумф активно згадувала преса. Високохудожньо створені декорації

та костюми як невід'ємну частину вистави трупа використовувала понад сотню разів.

Творчість талановитого митця здобула високу оцінку з боку поета, перекладача, композитора Петра Івановича Ніщинського (1832–1896 рр.). Його особливо вразили декорації, а також історичні та народні костюми до опери «Запорожець за Дунаєм» С. С. Гулака-Артемовського, виконані за ескізами А. А. Ждахи. На прохання композитора щодо народних пісень у його оформленні художник створив ілюстрації-мініатюри, зокрема до текстів «Дівчинонько-голубонько, чого ти сумуєш?», «Ой, гук мати, гук» і «Ой, п'є Байда, п'є». У подальші роки А. А. Ждаха і П. І. Ніщинський як одностудійці з близькими поглядами на культурний спадок минулих часів творчо працювали над стародавнім епічним твором «Слово про похід Ігорів», що описує події 1185 року. Поет П. І. Ніщинський здійснив переклад твору на грецьку мову, а художник А. А. Ждаха створив обкладинку та п'ять ілюстрацій до нього. Книга вийшла друком у середині 80-х років того ж XIX століття і була серед раритетних предметів його колекції. Художник був відомим бібліофілом і мав доволі велику колекцію різних предметів старовини.

Імовірно розголос у Європі про віднайдення та розкопки науковця Генріха Шлімана Трої посприяв тому, що митці, зачаровані грецькою поемою «Іліада», не залишили її поза увагою. Поет Ніщинський здійснив переклад окремих частин російською мовою, а художник Ждаха займався її оформленням, додаючи візуальну естетичність до класичного тексту. Зберігся авторський перелік сюжетів поеми, підготовлений для ілюстрування. Митець виконав ескіз пером і тушшю, а також акварель обкладинки до книги «Іліада». Окрім того, оформив титульну сторінку для книжково-журнального видання з написом «Іліада. 1001 ніч». Художник написав низку ілюстрацій до поеми, створивши зображення корабля, портрет прекрасної жінки та профільний портрет мудрого і привабливого чоловіка. Також він зобразив групу еллінів

у броні, озброєних мечами, які уважно слухають вождів і відважних воїнів-ахейців. Останні пропонують троянцям умови мирної угоди, однак троянці їх відхиляють. Під час створення ілюстрацій до стародавньої грецької поеми «Іліада» художникові допомогли ґрунтовні знання, набуті від доктора історії мистецтв Н. П. Кондакова (1844–1925 рр.), якого А. А. Ждаха вважав своїм учителем і був одним із найталановитіших його учнів. Роль професора Кондакова, який на той час викладав у Новоросійському університеті, у творчому становленні та розвитку майстерності художника була значною. Саме завдяки йому митець пізнав історію середньовічного і давньоруського мистецтв, іконописного мистецтва, освоїв іконографічний метод у мистецтвознавстві, засновником якого вважають Кондакова. Ждаха все своє життя наполегливо займався самоосвітою, яка допомагала йому самореалізуватися в різних жанрах образотворчого мистецтва.

Згодом А. Ждаха відмовився від грецької тематики та обрав інший шлях для своєї творчої реалізації. Він занурився в історичну тематику та побутове життя, передав його красу засобами образотворчого мистецтва, створюючи картини пензлем, пером та олівцем.

Своїми малюнками художник створив неповторний образ півдня України, де органічно переплітаються епічні та ліричні мотиви. Його талант майстерно об'єднує пейзажний жанр із історією, культурою і побутом. Митець блискуче володів технікою акварелі та майстерністю малювання олівцем. Згодом він зосередився на книжковій графіці, у якій провідне місце посідає історична тематика рідного краю, давня культура народу, процес самоусвідомлення людини та її багатовимірний інтерес до прадавньої спадщини предків.

Серед близьких за духом людей та друзів Амвросія Андрійовича Ждахи варто відзначити Євгена Харлампійовича Чикаленка (1861–1929 рр.), видатного представника української національної ідеї та історико-культурної спадщини. Його життєве

кредо ґрунтувалося на переконанні, що важливо не просто існувати, а жити активно й натхненно. Такий підхід надає життю особливого значення та робить його більш захопливим, навіть якщо це може зменшити його тривалість. Життєві дороги двох непересічних особистостей перетнулися на теренах рідного степового краю, в Одесі. Найтісніший період співпраці діячів припадає на 90-ті роки, коли Чикаленко проживав в Одесі разом із родиною. Їх об'єднували спільна підтримка української ідеї, участь в Одеській громаді, а також спільні видавничі проєкти. Серед науково-популярних праць Євгена Чикаленка улюбленою в ті часи була серія книг «Розмова про сільське господарство», про історію написання та видання якої авторка розповіла в статті ««Степова людина» – аграрій, новатор, просвітник» (Волос О., 2022, с. 16–26). Видання художньо оформлено, серед ілюстрацій є і малюнки одеського художника Ждахи. Доступно написані рідною українською мовою та красиво оздоблені книжки спочатку видали в Одесі, а згодом, оскільки був великий запит на них, перевидані в Санкт-Петербурзі «Благодійним товариством видання загальнокорисних і дешевих книг». Співпраця зблизила побратимів, і благодійник Євген Харлампійович не раз рекомендував художника Амвросія Андрійовича як найкращого ілюстратора та підтримував митця матеріально в складних життєвих ситуаціях. За рекомендацією Чикаленка художника залучили до проєкту створення малюнків до «Кобзаря» Тараса Шевченка. Протягом 1896–1901 років він написав понад 30 ілюстрацій. Після переїзду родини Чикаленків до Києва регулярне спілкування замінило активне листування, у якому широко обговорювали як громадські, так і особисті питання.

На початку ХХ століття творча життєва дорога Амвросія Ждахи перетнула ще з одним видатним українцем, добре знаним на Півдні України господарником, культурно-освітнім діячем, композитором, істориком, етнографом, головою «Просвіти» в Миколаєві Миколою Аркасом

(1855–1909 рр.). Імовірно вони познайомились у період навчання Миколи Миколайовича в Новоросійському університеті, а опісля потоваришували. Їхні зустрічі відбувалися під час гастролей в Одесі професійної театральної трупи під орудою Михайла Петровича Старицького. Згодом, під час написання опери «Катерина», М. М. Аркас не раз консультувався з композитором П. І. Ніщинським, що був близьким товаришем А. А. Ждахи. Завдяки творчому спілкуванню з цими митцями композитор М. М. Аркас все більше переконувався в потребі продовжувати роботу над оперою. Його праця увінчалася великим успіхом. У 1899 році в постановці М. Л. Кропивницького відбулася прем'єра опери «Катерина» М. М. Аркаса в Москві, а потім ще десять вистав пройшли в Києві, згодом у Мінську, Одесі, Львові, Миколаєві, Краснодарі.

Головною працею Аркаса-історика є «Історія України-Русі» – перша історія України, написана українською мовою і видана у 1908 році в Санкт-Петербурзі. Автор часто зазначав у розмовах з однодумцями, що його твір «Історія» не був створений задля особистої слави. Натомість мотивом його написання були патріотичні міркування, спрямовані на сприяння національному відродженню українців. Він уважав свою роботу прологом до серйозних наукових досліджень. Задля художнього оформлення книги автор здійснив поїздку до Одеси, де зустрівся з художником А. А. Ждахою та відібрав ілюстрації. Із-поміж наданих графічних малюнків і акварелей були обрані такі роботи: «Царський скіф», «Золоті ворота в Києві», «Руїни замку в Острозі», «Руйнування Січі» та портрет Максима Залізняка. Випуск науково-популярної українськомовної «Історії України-Русі» М. М. Аркаса став значною подією для українського суспільства. Це викликало як захоплені схвальні відгуки, так і сувору наукову критику серед громадськості.

До Ждахи-ілюстратора звертався також і Михайло Грушевський (1866–1934 рр.). Він інтегрував деякі роботи митця в художнє оформлення своїх праць, зокре-

ма для ілюстративного супроводу видання «Про старі часи на Україні» він залучив художника до створення окремих ілюстрацій, що значно збагатили цю публікацію. Хоча Грушевський і висловив різку критику на адресу роботи М. Аркаса, але під час підготовки ілюстрацій для «Ілюстрованої історії України» він визнав, що Микола Аркас у своєму творі «Історія України-Русі» вдало використав ті самі ілюстрації Ждахи, які історик мав намір долучити у своє видання. Тому науковець був змушений відмовитися від попередньо запланованого вибору ілюстрацій та звернутися до інших художників або залишити авторство наданих зображень без уточнення.

У житті двох видатних українців на укові захоплення та мистецькі вподобання гармонійно переплелися завдяки майстерності художника-ілюстратора Амвросія Ждахи. Ця життєва ситуація вкотре засвідчила, як досконало художник передавав у своїх творах події минулого, відтворював образи історичних особистостей, архітектурні пам'ятки, природу та зображав сцени повсякденного життя з історичною точністю і мистецькою довершеністю. Саме тому попит на художнє оформлення книг від Ждахи був значним.

Серед творчих партнерів, з якими Амвросій Андрійович співпрацював і підтримував теплі дружні стосунки протягом свого життя, варто відзначити одного з найвідоміших видавців Південної України – Євтіма Івановича Фесенка (1850–1926 рр.), завдяки якому місто Одеса посідало третє місце за кількістю видань після Києва та Харкова, а його видавництво було відоме не лише в Україні, але й за кордоном. Крім того, він активно інтегрував українську літературу в повсякденне життя одеситів. Власник видавництва приділяв особливу увагу художньому оформленню своїх книг. Він прагнув залучити до співпраці найвидатніших митців, підтримуючи з ними дружні та продуктивні відносини. Протягом багатьох десятиліть відомий видавець Є. І. Фесенко творчо співпрацював із художником А. А. Ждахою. Друкар

активно взаємодіяв із митцем у процесі створення ілюстрацій та обкладинок для своїх видань, особливо присвячених історико-етнографічній тематиці. На початку того ж XX століття видавець надрукував п'ять збірок «Українського співаника», обкладинки до яких створив А. А. Ждаха. До збірника українських весільних обрядових пісень «Українське весілля» митець написав ілюстрації.

А. Ждаха та Є. Фесенко брали жваву участь у діяльності одеського товариства «Просвіта», яке значно сприяло популяризації української культури в Одесі. Амвросій Андрійович Ждаха не лише виявив себе як народний художник-професіонал, а й активно прилучався до організованого українського національного руху, роблячи вагомий внесок у розвиток мистецтва (Мисечко А., 2010).

Художники висловлювалися про свого колегу вельми позитивно, оскільки всі роботи Амвросія Андрійовича Ждахи демонстрували результат поглибленого та докладного вивчення матеріалу. Митець вирізнявся невгамовним інтересом, зокрема до історичних і суспільно-побутових тем. Він часто запрошував своїх друзів і однодумців долучитись як моделі до створення художніх психологічних образів для своїх робіт, присвячених козацькій тематиці.

Отже, розвиток мистецького обдарування самобутнього художника Амвросія Андрійовича Ждахи проходив у контексті творчих взаємозв'язків із видатними українськими особистостями, особливо з митцями південного регіону.

Висновки. За результатами аналізу широкого кола джерел можемо стверджувати, що різнобічний талант митця Амвросія Ждахи розкрився й розвивався під впливом творчої співпраці з багатьма видатними особистостями України. Завдяки плідним контактам талант художника перетворився на яскраву та неповторну майстерність, яка вирізняла самобутність і глибоку відповідальність митця за свою творчість.

Установлено, що митець у співпраці з іншими визначними діячами степового

краю сприяв розвитку українського культурного середовища в цьому регіоні. Художник активно брав участь у творчих організаціях та громадських об'єднаннях, які функціонували в той час в Одесі.

Зазначимо, що на зламі XIX–XX століть на Півдні України існувала потужна когорта української інтелігенції. Вона в активній позиції протистояла імперським посяганням на українське та захищала національні інтереси в складних суспільно-політичних умовах.

Перспективи дослідження. Варто продовжити дослідження та докладний аналіз творчої спадщини А. А. Ждахи, що тісно пов'язана з культурним та історичним надбанням Миколаївщини. Необхідно зосередити особливу увагу на населених пунктах і ландшафтах, які художник увіч-

нив у своїх творах, зокрема на Куцурубську місцевість та її мешканців. Це дає можливість не лише зрозуміти авторське бачення, але й досягнути особливості життя та побут місцевих громад, що відображені на полотнах А. А. Ждахи. Дослідження цих аспектів дасть змогу ширше пізнати культурну й історичну картину регіону в контексті творчості митця.

В умовах нещадної російсько-української війни громада цього села змушена щоденно протистояти агресивним обстрілам, якими ворог завдає тяжких ударів по мирному населенню. На жаль, велику частину того, що колись майстерно відтворив земляк-художник на полотні, що трепетно було збережено в пам'яті мешканців, вже безповоротно втрачено.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Босько В. Незвичайний випускник Єлисаветградського кавалерійського училища: Замість служби «царю и отечеству» Амвросій Ждаха служив українському мистецтву / В. Босько // Народне слово. – 2001. – 23 серпня. – С. 4.
2. Волос О. «Степова людина» – аграрій, новатор, просвітник / О. Волос // Вересень. – Миколаїв, 2022. – № 4. – С. 16–26. DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.4.2022.03>
3. Горняткевич Дем'ян. Українські митці в автобіографіях. Амвросій Ждаха. Лист Ганни Чикаленко-Келлер / Дем'ян Горняткевич // Визвольний шлях. – Лондон, Українська видавнича спілка. Книга 7–43 (111). – Липень 1957. – Річник IV (X). – С. 795–799.
4. Забочень Михайло. Дослідник і пропагандист народного мистецтва А. А. Ждаха / Михайло Забочень // Народна творчість та етнографія. – 1980. – № 5. – С. 100–102: іл., фото А. Ждахи.
5. Забочень М. Художник і пісня / М. Забочень // Україна. – 1963. – № 4. – С. 29–36.
6. Зленко Г. Графічна пісня А. Ждахи / Г. Зленко // Вітчизна. – 1965. – № 11. – С. 16–21.
7. Зленко Г. Лицарі досвітніх вогнів : тридцять три портрети діячів одеської «Прогресу» 1905–1909 рр. / Г. Зленко. – Одеса : Астропринт, 2005. – 250 с.
8. Кандиба Микола. Амвросій Ждаха / Микола Кандиба // Металеві дні. – Одеса, 1932. – № 9. – С. 86–97.
9. Козирод Іван. Згадаймо Ждаху – митця: Ждаха Амвросій / Іван Козирод // Українська культура. – 2006. – № 3–4. – С. 18.
10. Козирод Іван. Нетлінна спадщина Амвросія Ждахи / Іван Козирод // Чорноморські новини № 104–105 (21676–21677) четвер-субота 24–26 грудня 2015 року.
11. Крикун Г. Ф. Ждаха Амвросій Андрійович / Г. Ф. Крикун // Енциклопедія Сучасної України: в 25 т. / НАНУ, Наук. т-во ім Т. Г. Шевченка, Ін-т енциклопедичних досліджень; ред. І. М. Дзюба [та ін.]. – К., 2009. – Т. 9. – С. 521–522: фото, іл.
12. Крикун Г. Ф. Життя і діяльність Амвросія Ждахи / Г. Ф. Крикун // Краєзнавчий альманах, Миколаїв. – 2003. – № 3. – 92 с. – С. 59–61.

13. Мисечко А. До співпраці Амвросія Ждахи з одеською українською громадою та «Просвітою» наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. / А. Мисечко // Вісник Одеського Історико-краєзнавчого музею. – Одеса : Астропринт 2010. – Випуск 8. – 88 с. : іл.

14. Шишигін Є. Мистецька й арт-дизайнерська спадщина Амвросія Ждахи / Є. Шишигін // Актуальні питання гуманітарних наук. – Вип. 80, том 2, 2024. – С. 156–160. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/80-2-22>

AMBROSIY ZHDAKHA'S CREATIVE COLLABORATION WITH PROMINENT UKRAINIAN FIGURES

Volos Olha,

PhD in History, Associate Professor

*At the Department of Philosophy of Education, Theory and
Methodology of Social Studies*

Mykolaiv In-Service Teachers Training Institute,

4-a, Admiralska Street, 54001, Mykolaiv, Ukraine

olha.volos@moippo.mk.ua

In the context of the history of Ukrainian fine art, the work of the artist Ambrosii Zhdakha occupies a special place. His bright heritage is marked by a unique author's style. A significant artistic heritage has not yet been fully explored, but it is already distinguished by its special flavor in the national tradition.

The creative collaboration of Ambrosii Zhdakha with leading figures of Ukraine makes a significant contribution to the development of national culture and art. Interaction between Zhdakha and prominent Ukrainian representatives contributed to the emergence of new ideas and approaches to artistic activity, which significantly affected the country's artistic landscape. Through joint projects and knowledge exchange, this partnership has allowed for the expansion of the boundaries of creativity, reflecting the collective spirit in the Ukrainian cultural heritage.

The scientific and journalistic article, based on a wide range of sources, explores the creative activity of the prominent figure of the steppe region Ambrosii Andriiovych Zhdakha (1855–1927), associated with the Ukrainian cultural revival in the region in the late nineteenth and early twentieth centuries.

For the first time, the importance of Ambrosii Andriiovych Zhdakha's creative cooperation with prominent figures of science and culture of Ukraine, the main purpose of which was to spread and preserve Ukrainian identity through the visual arts, was emphasized.

His artistic activity as an illustrator and active ambassador of Ukrainian history and culture, which manifested itself in cooperation with prominent Ukrainian figures, is analyzed in detail. Such interaction contributed to the development of social and cultural processes in the steppe region.

The author emphasizes the creative ties of Ambrosii Zhdakha with leading representatives of the cultural elite of the southern region.

Ambrosii Zhdakha made a great effort to immortalize the national memory and spirit of the Ukrainian people in art. His unique illustrations, executed in a historical and ethnographic style, perfectly complemented famous works of art, scientific research, and folk songs. At the turn of the XIX–XX centuries, the artist made a breakthrough in the field of book design and cover design for periodicals. The artist proposed the use of Ukrainian ornaments and original font solutions, which became a significant contribution to the development of the national style in art. His illustrations for musical works and folk songs continued the line of development of

ethno-cultural traditions in Ukrainian art.

The year 2025 will mark the anniversary of the 170th anniversary of the birth of Ambrosii Zhdakha, a prominent Ukrainian artist. Today, it is extremely important to celebrate and preserve the creative heritage of the creator, whose work is inextricably linked to Ukrainian culture and forever immortalized the unique traditions and spirit of the Ukrainian people of a century and a half ago in the visual arts.

Keywords: *Ambrosii Zhdakha; artistic activity; creative collaboration; cultural elite; fine art; historical and ethnographic themes; illustrations.*

REFERENCES

1. Bosko, V. (2001). Nezvychainyi vypusnyk Yelysavethradskoho kavaleriiskoho uchylshcha: Zamist sluzhby «tsariu y otechestvu» Amvrozii Zhdakha sluzhyv ukrainskomu mystetstvu [An unusual graduate of the Yelisavetgrad Cavalry School: Instead of serving the «tsar and fatherland», Amvrozii Zhdakha served Ukrainian art]. *Narodne slovo*, 23 serpnia, 4 (ukr).
2. Horniatkevych, Demian. (1957). Ukrainski myttsi v avtobiohrafiiakh. Amvrozii Zhdakha. Lyst Hanny Chykalenko-Keller [Ukrainian Artists in Autobiographies. Amvrozii Zhdakha. Letter from Anna Chykalenko-Keller]. *Vyzvolnyi shliakh*. London, Ukrainska vydavnycha spilka. Knyha 7 –43 (111). Lypen. Richnyk IV (X), 795–799 (ukr).
3. Kandyba, Mykola. (1932). *Amvrozii Zhdakha* [Amvrozii Zhdakha]. *Metalevi dni*. Odesa, 9, 86–97 (ukr).
4. Kozyrod, Ivan. (2015). Netlinna spadshchyna Amvrozii Zhdakhy [The imperishable legacy of Ambrose Zhdakha]. *Chornomorski novyny*, 104–105 (21676–21677) chetver-subota 24–26 hrudnia 2015 roku (ukr).
5. Kozyrod, Ivan. (2006). Zghadaimo Zhdakhu – myttsia: Zhdakha Amvrozii [Let's remember Zhdakha – the artist: Zhdakha Amvrozii]. *Ukrainska kultura*, 3–4, 18 (ukr).
6. Krykun, H. F. (2009). Zhdakha Amvrozii Andriiovych [Zhdakha Amvrozii Andriiovych]. *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy: v 25 t. / NANU, Nauk. t-vo im. T. H. Shevchenka, In-t entsyklopedychnykh doslidzhen; red. I. M. Dziuba [ta in.]. K., T. 9*, 521–522 (ukr).
7. Krykun, H. F. (2003). Zhyttia i diialnist Amvrozii Zhdakhy [Life and activities of Amvrozii Zhdakha]. *Kraieznavchyi almanakh*, Mykolaiv, 3, 59–61 (ukr).
8. Mysechko, A. (2010). Do spivpratsi Amvrozii Zhdakhy z odeskoiu ukrainskoiu hromadoiu ta «Prosvitoiu» naprykintsi XIX – pochatku XX st. [On the cooperation of Amvrozii Zhdakha with the Odessa Ukrainian community and «Prosvita» in the late 19th – early 20th centuries]. *Visnyk Odeskoho Istoryko-kraieznavchoho muzeiu*. Odesa: Astroprynt. Vypusk 8. Retrieved from: <https://history.odessa.ua/publication8/stat06.htm> (ukr).
9. Shyshyhin, Ye. (2024). Mystetska y art-dyzainerska spadshchyna Amvrozii Zhdakhy [Artistic and art-design heritage of Ambrosii Zhdaha]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Vyp. 80, tom 2, 156–160. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/80-2-22> (ukr).
10. Volos, O. (2022). «Stepova liudyna» – ahrarii, novator, prosvitnyk [«Steppe Man» – Agrarian, Innovator, Educator]. *Veresen*. Mykolaiv, 4, 16–26. DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.4.2022.03> (ukr).
11. Zabochen, Mykhailo. (1980). Doslidnyk i propahandyst narodnoho mystetstva A. A. Zhdakha [Researcher and propagandist of folk art A. A. Zhdakha]. *Narodna tvorchist ta etnografii*, 5, 100–102 (ukr).
12. Zabochen, M. (1963). Khudozhnyk i pisnia [Artist and Song]. *Ukraina*, 4, 29–

36 (ukr).

13. Zlenko, H. (1965). Hrafichna pisnia A. Zhdakhy [Graphic song by A. Zhdakha]. *Vitchyzna*, 11, 16–21 (ukr).

14. Zlenko, H. (2005). *Lytsari dosvitnikh vohniv: trydtsiat try portrety diiachiv odeskoi «Prosvity» 1905–1909 rr.* [Knights of the Dawn Lights: Thirty-Three Portraits of the Odessa Prosvita Workers 1905–1909]. Odesa: Astroprynt (ukr).

Стаття надійшла до редакції: 29.05.2025

Прийнято до друку: 11.06.2025